

УДК 355.02

О.М. Семененко¹, Р.В. Бойко², О.Г. Водчиць³, Ю.Б. Добровольський³,
Д.В. Бердочник⁴, А.В. Ярошенко⁵¹ Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ² Національний університет оборони України ім. І. Черняхівського, Київ³ Військова кафедра Національного авіаційного університету, Київ⁴ Військова частина А 4104, Чугуїв⁵ Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків

ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У статті авторами розкриті основні методологічні аспекти воєнно-економічного забезпечення обороноздатності держави, в рамках теоретичних основ її формування та практичних оцінок рівнів достатності її складових за показниками впливу факторів притаманних кожній складовій. Вивчення та аналіз стану питання щодо розуміння терміну обороноздатність держави показує наявність декілька різних поглядів щодо його тлумачення. З одного боку ці погляди пов'язані з напрацюваннями радянських науковців, з іншого є спроби деякими авторами трансформації його до сучасних реалій. За яких термін обороноздатність трактується як поєднання двох складових: оборонного потенціалу держави та зовнішньополітичного потенціалу держави. Сучасні умови розвитку України достатньо чітко дозволяють розставити акценти на більш важливих питаннях процесу забезпечення необхідного рівня обороноздатності країни. Ситуація, що склалася в країні показує, що воєнно-економічні складові обороноздатності є одними з ключових елементів її формування. Проведені авторами дослідження дозволили визначити основні методологічні аспекти забезпечення обороноздатності для будь-якої країни, та показують, що обороноздатність держави ґрунтується на декілька складових, основними з яких є її воєнний та економічний потенціал, а, так званий, зовнішньополітичний потенціал є фактором, який тим чи іншим чином впливає на рівень обороноздатності. Найбільшої уваги в статті надається воєнно-економічному напрямку досліджень як одному із основних. Проведені практичні розрахунки за допомогою методу кореляційно-регресійного аналізу та експертних методів показують важливості кожної складової в загальному рівні обороноздатності країни, а також ступені впливу тих чи інших факторів на них.

Визначенні в статті основні аспекти забезпечення обороноздатності держави повинні стати основою побудови методології формування обороноздатності країни, отримані результати можуть бути корисними для науковців та спеціалістів системи стратегічного планування розвитку складових сил оборони з метою вибору найбільш раціональних шляхів їх розвитку та формування пріоритетів забезпечення обороноздатності країни.

Ключові слова: обороноздатність держави, воєнно-економічне забезпечення обороноздатності держави, складові сил оборони, воєнний потенціал, економічний потенціал, науково-технічний потенціал, соціальний потенціал, моральний потенціал.

Вступ

Постановка проблеми. Порушення недоторканості України завдало значних втрат її економіці, доброту населення та акцентувало увагу керівництва держави до проблем підвищення рівня обороноздатності країни [1–4]. Україна, сьогодні, ще не оговтавшись від втрат попередніх років, змушена активно вишукувати раціональні рішення протидії новим ризикам та загрозам.

Сучасні, складні умови розвитку ЗС України, достатньо напружена зовнішньополітична обстановка в світі та навколо України вимагають від керівництва ЗС України та керівництва держави постійного прийняття складних та відповідальних рішень щодо реалізації заходів зміцнення обороноздатності України, з метою збереження її недоторканості та нако-

пичення такого потенціалу, який би дозволив давати достатню відсіч імовірним противникам.

Підготовка держави до війни одна із найскладніших проблем сучасного воєнного будівництва. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах не прихованої агресії іншої держави, яка призвела до тимчасової окупації частини території України (Автономна республіка – Крим), та розпалювання збройного конфлікту в східних її регіонах, який триває понад три роки. Сучасні умови розвитку України вимагають від керівництва держави пошуку раціональних шляхів вирішення питань забезпеченості матеріальними та фінансовими ресурсами силових структур та відомств держави, які задіяні для виконання завдань оборони держави. Триваючий на території України воєнний конфлікт ставить перед державою завдання достатнього та безперервного фінансування воєнних витрат.

Постійні зміни характеру політичних цілей різних країн по відношенню до України, зміни форм та способів ведення збройної боротьби, значне зростання рівня сучасної зброї обумовлюють можливості виникнення різних за масштабами війн та воєнних конфліктів як навколо України, так і в усьому світі. Нестабільність обстановки у світі, показує, що навіть за достатнього розвитку системи колективної безпеки у світі, ніхто з країн не захищений повною мірою навіть від випадків захоплення однією країною частини території іншої. Наявність постійних загроз безпеці країн, не залежно від її статусу у світі, значно підвищує необхідність завчасної підготовки економіки країни та її силової складової до стійкого функціонування в умовах сучасної війни [1–12].

Постійний розвиток складових сил оборони та основного їх елементу – Збройних України, є шляхом найбільш економного витрачання державних коштів, за умов урахування показників можливого відверненого збитку. Витрачені на Збройні Сили України мільйони сьогодні, збережені мільярди в найближчому майбутньому [4]. Нажаль, Україна в цьому переконалася, тільки після власних помилок та прорахунків щодо забезпечення розвитку оборонної сфери.

Аналіз останніх досліджень, публікацій та ряду документів свідчить про зростання уваги керівництва держави щодо розвитку оборонної сфери [1–12]. Сьогодні активно пропонується перехід до забезпечення оборонної складової держави ресурсами не за залишковим принципом, як було раніше, а з урахуванням наявних, реальних потреб [1–9]. Але питання обсягів витрачання ресурсів в умовах безперервного застосування частин та підрозділів ЗС України для вирішення бойових завдань на Сході, а також в умовах зростання загроз з південного (Кримського) напрямку є одним із найактуальніших питань сьогодення. Застосування частин та підрозділів ЗС України та постійна напруженість обстановки навколо держави зумовлюють необхідність більш поглибленого вивчення питань формування та забезпечення обороноздатності держави з урахуванням сучасних реалій розвитку України. Одним із головних напрямків подальших досліджень щодо формування та забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави є визначення методологічних основ її формування з урахуванням досвіду попередніх досліджень, але й з адаптацією їх до сучасних умов розвитку України.

Тому **метою статті** є визначення основних методологічних аспектів забезпечення обороноздатності держави за воєнно-економічним напрямком.

Виклад основного матеріалу

Одними із сучасних прикладів функціонування та розвитку держав під час ведення війни є Ізраїль та теперішня Україна. Ці приклади достатньо міцно викарбуються в історії та будуть вивчатися наступними по-

коліннями. Сучасна війна є складним історичним та військово-політичним явищем, вона є логічним продовженням політики силовим шляхом, тобто війна безпосередньо підпорядкована політиці та політичні цілі мають безпосередній вплив на підготовку та ведення війни. Якщо у політичних сил держави, які перебувають у її керівництві, безпека країни є головним пріоритетом розвитку держави, тоді треба завчасно готуватися до оборони держави. Матеріальною основою оборони та ведення війни є економіка. Вона впливає на масштаби і тривалість воєнних дій та їх напруженість. Для ведення збройної боротьби необхідні Збройні Сили, а для їх утримання значні людські, матеріальні та фінансові ресурси, обсяги яких залежать від рівня економічного розвитку країни. Війна є неподільною частиною політики. Основою війни є збройна боротьба, яка являє собою сукупність воєнних дій для досягнення політичних цілей.

Існуючі умови розвитку України загострили проблеми економічного забезпечення власних Збройних Сил, але завдали поштовх щодо розуміння необхідності їх наявності в достатній чисельності та з відповідним рівнем готовності виконувати завдання оборони держави. Однією із головних проблем в умовах застосування частин та підрозділів ЗС України є проблема ефективного використання обмежених ресурсів, які виділяються на розвиток збройних сил. Сьогодні, будь-яке рішення пов'язане з раціональним використанням економічних ресурсів держави є достатньо важливим та необхідним для подальшого розвитку держави та її збройних сил, особливо в умовах коли щодня 7-10 млн. грн. необхідні для забезпечення ведення антитерористичної операції (АТО), тобто тільки 3-5 млрд. грн. в рік витрачаються на матеріальні ресурси для застосування частин та підрозділів ЗС України на її сході. А також близько 2-3 млрд. грн. щорічно для відновлення знедбаної системи підготовки держави до війни. Тобто практично 20–25 % державних коштів, які виділяються на оборону йдуть не на розвиток їх силових структур, а на підтримання їх у стані напруженості.

Тому зростання економічних основ обороноздатності держави не можливо сьогодні уявити без ретельного аналізу проблем завчасної воєнно-економічної підготовки держави до війни та достатності забезпечення воєнних потреб. Підготовка до війни (конфлікту) в сучасних умовах вимагає високої ступені готовності та завчасної часткової або повної мобілізації національної економіки держави з подальшим переведенням її на режим функціонування під час воєнного стану. Одним із основних шляхів підвищення бойових можливостей ЗС є підтримання воєнно-технічної переваги над ймовірним противником. Вирішення такого завдання передбачає активне впровадження в систему оборонного планування методів прогнозування та комплексного вирішення основних проблем будівництва та розвитку ЗС України. Одним з перспективних

методів планування є метод програмно-цільового планування, який використовується та удосконалюється в провідних країнах світу. Україна потребує сьогодні подальшого удосконалення методів економічного забезпечення воєнного будівництва, розроблення довгострокових перспективних планів та програм розвитку ЗС України. Недосконалості функціонування системи оборонного планування, незбалансованість її з системою бюджетного планування держави негативно відбиваються на результатах виконання програм та планів розвитку ЗС України. Удосконалення сучасних аспектів воєнно-економічного планування розвитку ЗС України та механізмів реалізації цих планів та програм повинно здійснюватися на основі потреб ЗС, але з урахуванням економічних можливостей держави щодо їх задоволення. Ефективний розвиток ЗС України можливий тільки за реалізації в процесах планування їх розвитку принципів, які базуються на тому, що основою є потреби ЗС України, а економіка є обмежуючим фактором.

Сьогодні функціонування ЗС України супроводжуються різким зростанням воєнних потреб та наявністю ризиків втрати чи знешкодження економічних об'єктів держави (захоплення території, завдання шкоди підприємствам, вивезення з захоплених територій корисних копалин, підприємств, матеріальних та духовних цінностей тощо). Захоплені Росією території України, вже за попередніми висновками європейських та українських експертів за три роки завдали збитків економіці України в розмірах біля 1–1,5 її ВВП, та ще такі ж приблизно витрати будуть необхідні для відновлення захоплених територій у разі їх повернення Україні в найближчому майбутньому. Тобто стає зрозуміло, що ступінь готовності держави до війни (конфлікту) визначається не тільки рівнем розвитку озброєння та військової техніки (ОВТ), кількістю матеріально-технічних засобів, рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами а й тим, як забезпечена мобілізаційна готовність економіки в цілому, тобто її здатністю стійко функціонувати в сучасній війні. Успішне виконання основних воєнно-економічних завдань, які постають перед державою, більш за все залежить від якості організації воєнно-економічної діяльності на усіх рівнях розвитку збройних сил та високої ефективності управління економікою держави як у мирний, так і воєнний час. Ефективне вирішення сучасних політичних цілей держави, які постають перед Україною сьогодні не можливе без підтримання обороноздатності України на рівні достатньому для ефективної протидії існуючим та ймовірним загрозам. Достатність обороноздатності держави забезпечить захищеність її національних інтересів та територій.

Обороздатність держави безпосередньо залежить від стану її ЗС та визначається їх бойовою здатністю виконувати поставлені завдання щодо захисту та оборони держави. Тобто обороноздатність держави можна відображати в матеріальних,

духовних силах та засобах, які виділяє держава для задоволення воєнних потреб. Обсяги цих сил і засобів визначаються економічним, науково-технічним, соціальним та морально-духовним потенціалами держави (рис. 1).

У загальному вигляді потенціал визначається як сили, засоби та джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані для досягнення визначених цілей, або виконання будь-яких завдань. Потенціал відображає максимальні можливості держави, тобто він охоплює як реально наявні сили та засоби (реалізовані) так і можливі, ще не реалізовані можливості, якими володіє держава, але не використовує для вирішення поставлених завдань. Нереалізовані можливості держава передбачає використовувати у відповідних умовах розвитку ситуації, що складається навколо неї. Таким чином, оцінка рівня реалізації будь-якого із потенціалів характеризує ступінь його впливу на загальну оцінку обороноздатності держави, тобто кожний з потенціалів тим чи іншим чином як фактор впливає на кінцевий, очікуваний результат рівня обороноздатності держави (рис. 1).

Однією з головних складових обороноздатності держави є її економічний потенціал. Економічний потенціал характеризує національну економіку України з боку наявних можливостей для виробництва необхідних державі матеріальних ресурсів.

Ці можливості визначаються робочою силою та засобами виробництва, які є основними структурними елементами економічного потенціалу. Економічні умови розвитку держави є основою розвитку країни як держави. Основними елементами економічного потенціалу є: населення країни як джерело трудових та мобілізаційних ресурсів (чисельність, професійність, культурно-технічний рівень, розташування); національні багатства – накопичені матеріальні цінності (запаси матеріальних засобів, майно; ресурси тощо); промисловість та її галузі (рівень техніки та технологій, потужності галузей виробництва тощо); сільське господарство (матеріально-виробнича база, джерела продовольства для ЗС та населення, розвиток агропромислового комплексу тощо); інфраструктура як сукупність матеріальних об'єктів національної економіки (шляхи сполучення, транспортні засоби, засоби зв'язку та інформаційні засоби, торгівля тощо); технічна база управління економікою (засоби адміністративно виробничого зв'язку, автоматизовані системи управління, засоби транспортування тощо).

Економічний потенціал визначається усією сукупністю умов, які впливають на реалізацію особистих та матеріальних факторів виробництва (спеціалізація виробництва; зовнішньоекономічні зв'язки; наявність та розміщення виробничих сил). Економічні умови є головною характеристикою розвитку держави, не залежно від того який вплив здійснюють політичні та інші умови її розвитку.

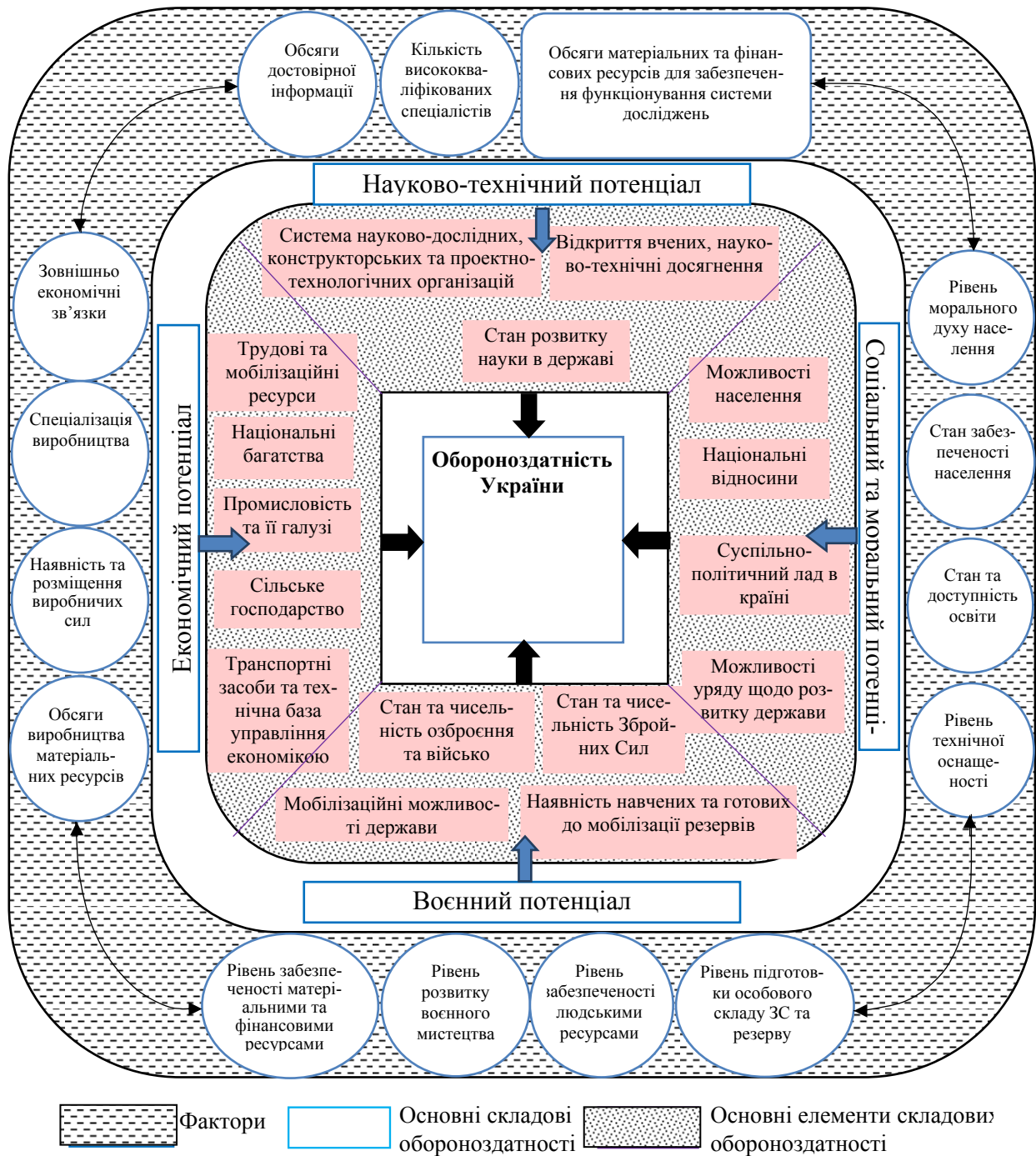

Рис. 1. Основні елементи методичного апарату формування обороздатності держави

У загальному випадку, економічний потенціал відображає можливості держави наявні та можливі. Якщо необхідна оцінка стану економічного потенціалу держави у визначений час, то такою характеристикою є реалізований економічний потенціал, або економічні потужності держави, тобто це інформація про реально реалізовану у цей час частину економічного потенціалу держави. Ця характеристика містить у собі інформацію про наявний обсяг виробництва матеріальних ресурсів та ефективність їх використання, які оцінюються за показниками: ВВП країни; часткою доходної частини бюджету; обсяга-

ми виробничих фондів; чисельністю робочої сили; показником задоволення потреб держави та населення щодо найважливіших видів продукції тощо.

Можливий економічний потенціал – це ті можливості, які має держава у резерві та може їх використати у разі загострення воєнно-політичної обстановки в державі та навколо неї. За оцінками експертів, сьогодні України для вирішення проблемних питань на сході України задіяла тільки 4–7% свого можливого економічного потенціалу

Значний вплив на економічні потужності держави здійснює соціально-правовий статус держави та соці-

льно-економічна побудова суспільства держави. Він впливає не тільки на ступінь реалізації потенційних можливостей економіки держави у ході її розвитку, але й визначає характер, закономірності, механізм функціонування економіки та можливості мобілізувати й ефективно використовувати сили та засоби суспільства для досягнення визначених державою цілей її подальшого розвитку. Від соціально-економічної побудови суспільства держави залежать стійкість функціонування її економіки в різних умовах зовнішньої обстановки навколо держави, здатність витримувати труднощі та протидіяти можливим загрозам.

Обороздатність держави має достатню міцність тільки за умов достатньої захищеності її від зовнішніх загроз, тому однією із головних її завдань є своєчасне та повне забезпечення озброєнням та військовою технікою, матеріальними та фінансовими ресурсами власних збройних сил. Вирішенням цього завдання повинна займатися воєнна економіка держави, шляхом досліджень питань воєнно-економічної безпеки та воєнно-економічного потенціалу держави, тобто здатності держави забезпечити в економічному відношенні військові потреби. Підтримання достатнього рівня воєнно-економічної безпеки та воєнно-економічного потенціалу держави є предметом турбування керівництва держави та результатом проведення його воєнно-економічної політики. Діяльність керівництва держави повинна бути спрямована на те, щоб з одного боку не допустити зниження їх рівня, як загрози зниження її обороноздатності, а з іншого – перевищення оборонних витрат завдасть шкоди економічному зростанню держави та, в подальшому, через зниження економічних можливостей розвитку держави, рівню її обороноздатності. Війну можна програти ще не почавши із-за високого оборонного бюджету, якщо він не відповідає платіжній спроможності населення та рівню розвитку держави в цілому. Якщо умови розвитку держави складаються так, що виникає необхідність її захисту від зовнішніх загроз, тоді основною стає вимога щодо максимального напруження та підпорядкування усіх видів ресурсів воєнним цілям. Частина економічного потенціалу держави, яка може використовуватися для задоволення воєнних потреб за умов максимального напруження матеріальних, людських та фінансових ресурсів держави складає його воєнно-економічний потенціал (ВЕП). ВЕП характеризує воєнно-економічні можливості держави, які безпосередньо можуть бути використані для зміцнення обороноздатності та ведення війни.

Один із найсильніших впливів на створення та зміцнення обороноздатності держави здійснює науково-технічний потенціал (НТП) (рис. 1). Під НТП держави розуміють здатність та готовність науки та техніки ефективно вирішувати наявні та перспективні завдання, які постають перед суспільством держави. До НТП держави належать системи науково-

дослідних, конструкторських, проектно-технологічних організацій та установ. Діяльність цієї системи повинна забезпечуватися відповідними матеріальними та фінансовими ресурсами, а також необхідною інформацією. Здатність та готовність науки та техніки ефективно вирішувати завдання зміцнення обороноздатності держави, відповідно до сформованих керівництвом потреб, характеризується величиною воєнний НТП. Сучасні реалії показують, що нестабільність ситуації в країні протягом останнього десятиріччя, низький рівень забезпеченості негативно вплинули на рівень НТП країни. Щорічно 3–5 % найталановитіших спеціалістів різних галузей досліджень залишають країну в пошуках достатності забезпеченості та захищеності. У порівнянні з початком років незалежності існуючий науково-технічний потенціал України знизився практично в 2–3 рази, що негативно відбивається і на процесах розвитку ЗС України та зміцнення її обороноздатності. Сьогодні вкрай необхідно створити умови ефективного нарощування рівня НТП країни, шляхом зацікавлення науковців та спеціалістів різних галузей щодо розвитку власної країни.

Обороздатність держави залежить не тільки від рівня розвитку воєнної науки та від конкретних досліджень, які безпосередньо проводяться різними науковими установами в інтересах ЗС України, але й від можливостей науки в цілому впливати на воєнну справу. Тобто, стан розвитку науки в державі, відкриття вчених, науково-технічні досягнення визначають рівень обороноздатності держави разом з іншими її потенціалами. Воєнний НТП – це частина НТП держави, яка використовується в інтересах підвищення її обороноздатності.

Важливим якісним показником воєнного НТП є рівень організації науки, у тому числі планування наукових досліджень в державному масштабі. Матеріальною основою воєнного НТП є науково-дослідні та дослідно-конструкторські установи, які спеціально працюють над вирішенням воєнних проблем. Загальна система воєнно-наукових досліджень призначена виконувати ряд завдань, таких як: оцінювати останні досягнення науки з боку можливого їх використання в воєнній справі; прогнозувати подальші перспективи розвитку воєнної справи в цілому, а також окремих видів ОВТ, способів бойових дій, процесів управління військами; прогнозувати найближчі перспективи розвитку воєнної справи, планувати та оцінювати діяльність проектних організацій; виробляти тактико-технічні вимоги до зразків ОВТ тощо. Кількісними показниками воєнного НТП є інформаційна та матеріально-технічна забезпеченість науки, чисельність та рівень підготовки наукових кадрів, які здатні успішно вирішувати складні завдання наукових досліджень. Інтенсивне використання воєнного НТП в інтересах оборони держави, його розвиток та удосконалення вимагає

достатньо значних матеріальних та фінансових витрат. Тому проблема економічності витрачання ресурсів знаходиться в прямій залежності від ефективності планування та управління, які забезпечують отримання максимального ефекту від наукових досліджень та технічних розробок.

Обороздатність держави має не тільки матеріально-технічну, а й соціальну складову. Сутність та тенденції розвитку суспільства безпосередньо впливають на розвиток держави в цілому. Обороздатність держави є взаємозалежною від стану її соціального потенціалу (рис. 1).

Соціальний потенціал (СП) – це можливості та готовність суспільства держави під керівництвом уряду розвивати державу та задовольняти її потреби щодо зміцнення її обороноздатності. Одними з головних складових СП є: національні відносини; можливості населення; стан забезпеченості населення; стан та доступність освіти тощо. Однією із важливих ланок соціального потенціалу є уряд країни.

З історичного досвіду відомо, що якою б не була високо розвинута економіка країни, але перемога у війнах дуже часто залежала від моральної готовності населення захищати свою країну, тобто від духовних можливостей та готовності населення до сумісних дій, які підпорядковані досягненню певної цілі. Ці можливості населення характеризуються величиною морального потенціалу держави, який являє собою у воєнному відношенні – ступінь духовної готовності та здатності населення та армії витримувати випробування сучасної війни та мобілізуватися для досягання перемоги в ній. Важливим джерелом морального духа населення та армії є суспільно-політичний лад, який знаходить своє практичне відображення в політиці, яка проводиться державою, та в цілях, які переслідує кожна із сторін готуючись або приймаючи участь у війні.

Але моральний фактор у воєнній справі повинен розглядатися в тісному взаємозв'язку із технічним оснащенням ЗС України. Технічне оснащення військ (сил) здійснює визначальну дію на моральний стан війська та відіграє одну з найважливіших ролей під час бойових дій. Сучасні умови розвитку держави високий рівень розвитку матеріально-технічної забезпеченості ЗС, технічна досконалість ОВТ уже в мирний час є одним із головних критеріїв їх бойової готовності та достатнього морального духа особового складу ЗС та населення в цілому.

Сукупність елементів, які складають матеріальні та духовні можливості держави, визначають його воєнний потенціал (ВП), який характеризує можливості держави утримувати та удосконалювати ЗС, підвищувати їх боездатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасним ОВТ та іншими матеріальними засобами у мирний час.

Основними складовими ВП є: кількість та якість ОВТ; забезпеченість військ матеріальними та фінан-

совими ресурсами відповідно до потреб; кількість особового складу; морально-психологічна готовність особового складу; підготовленість особового складу до вирішення завдань за призначенням (виучка); наявність навчених та готових до мобілізації резервів; структура ЗС з погляду співвідношення військової техніки та особового складу в них, відповідність організаційних форм вимогам сучасної війни; рівень розвитку воєнного мистецтва та розроблення воєнної доктрини держави, ступінь їх відповідності реальній дійсності та вимогам воєнної практики; ступінь підготовленості командних кадрів, та їх вміння управляти військами; рівень бойової готовності ЗС; мобілізаційні можливості держави.

ВП визначається розміром тих сил та засобів, які держава вже надала з своїх сукупних можливостей на воєнні цілі, та обсягом тих сил та засобів, які держава може ще додатково надати для вирішення воєнних завдань за умови максимального напруження усіх своїх ресурсів. Обидва показники безпосередньо залежать від можливостей держави в економічній, науково-технічній та морально-політичній сферах. Воєнний потенціал держави здійснює найбільший вплив на показник рівня обороноздатності держави, та знаходиться в тісному взаємозв'язку з економічним, науково-технічним, соціальним та моральним (духовним) потенціалами держави.

Обороздатність характеризується реалізованою частиною воєнного потенціалу, та являє собою сукупність виділених державою на визначений період сил та засобів, які призначені для задоволення оборонних потреб. В залежності від зовнішніх та внутрішніх умов розвитку, держава регулює обсяги сил та засобів, а відповідно й показник рівня її обороноздатності. Рівень обороноздатності держави безпосередньо залежить від рівня зовнішніх загроз.

В табл. 1 наведені результати практичних розрахунків за тематикою статті.

В наведеній таблиці наведені результати розрахунків коефіцієнтів важливості складових обороноздатності держави та впливів їх факторів на загальні показники за складовими. Розрахунки здійснювалися методами кореляційного та регресійного аналізу, а також експертними методами. Наявність обмежених обсягів та неоднозначність статистичної інформації щодо оцінювання впливу основних факторів на показники потенціалів як складових обороноздатності створила передумови до необхідності застосування для оцінювання декілька методів визначення показників важливості впливів факторів.

З метою визначення можливих розбіжностей в оцінках та формування показника загальної похибки було оцінено розбіжності отриманих результатів. Розбіжності оцінювалися як середньоарифметичне за усіма основними факторами. Найбільша розбіжність між обраними методами оцінювання виникла під час оцінювання впливу факторів на воєнний по-

тенціал – 44,6 %, а найменша розбіжність під час оцінювання науково-технічного потенціалу – 5,6 %.

Таблиця 1

Оцінки показників важливості впливу основних складових (факторів)
на загальний показник рівня потенціалу

Оцінки / Потенціал	Економічний потенціал					Воєнний потенціал			
Складові потенціалів	Трудові та мобілізаційні ресурси	Національні багатства	Промисловість та її галузі	Сільське господарство	Транспортні засоби та технічна база	Стан та чисельність озброєння та військової техніки	Стан та чисельність Збройних Сил	Мобілізаційні можливості держави	Наявність навчених та готових до мобілізації резервів
Кореляційно-регресійним методом	0,152	0,304	0,251	0,202	0,091	0,345	0,329	0,197	0,129
Експертним методом	0,182	0,262	0,306	0,149	0,101	0,229	0,262	0,262	0,247
Розбіжності Δ , %	19,7	13,8	21,9	26,2	11,0	33,6	20,4	33,0	91,5
Середня розбіжність, %	18,5					44,6			
Оцінки факторів	Основні фактори впливу на економічний потенціал					Основні фактори впливу на воєнний потенціал			
Фактори	Зовнішньо економічні зв'язки	Спеціалізація виробництва	Наявність та розміщення виробничих сил	Обсяги виробництва матеріальних ресурсів		Рівень забезпеченості матеріальними та фінансовими ресурсами	Рівень розвитку воєнного мистецтва	Рівень забезпеченості людськими ресурсами	Рівень підготовки особового складу ЗС та резерву
Кореляційно-регресійним методом	0,143	0,204	0,301	0,352		0,278	0,161	0,353	0,208
Експертним методом	0,222	0,137	0,263	0,378		0,229	0,242	0,282	0,247
Розбіжності Δ , %	35,59	48,91	14,45	6,88		21,40	33,47	25,18	15,79
Середня розбіжність, %	26,45					23,96			
	Науково-технічний потенціал					Соціальний та моральний потенціал			
Складові потенціалів	Відкриття вчених, науково-технічні досягнення	Система науково-дослідних, конструкторських та проектно-технологічних організацій		Стан розвитку науки в державі		Можливості населення	Національні відносини	Суспільно-політичний лад в країні	Можливості уряду щодо розвитку
Кореляційно-регресійним методом	0,243	0,456		0,301		0,392	0,197	0,203	0,208
Експертним методом	0,143	0,589		0,268		0,299	0,234	0,298	0,169
Розбіжності Δ , %	2,1	2,3		12,3		31,1	15,8	31,9	-23,1
Середня розбіжність, %	5,6					13,9			
Оцінки факторів	Основні фактори впливу на науково-технічний потенціал					Основні фактори впливу на науково-технічний потенціал			
Фактори	Обсяги достовірної інформації	Кількість висококваліфікованих спеціалістів	Обсяги матеріальних та фінансових ресурсів для забезпечення функціонування системи досліджень			Рівень морального духу населення	Стан забезпеченості населення	Стан та доступність освіти	Рівень технічної оснащеності
Кореляційно-регресійним методом	0,203	0,343	0,454			0,221	0,296	0,175	0,308
Експертним методом	0,287	0,228	0,485			0,309	0,204	0,218	0,269
Розбіжності Δ , %	29,3	50,4	6,4			28,5	45,1	19,7	14,5
Середня розбіжність, %	28,7					26,9			
Показник загальної розбіжності між методами за складовими потенціалів			20,67						
Показник загальної розбіжності між методами за факторами впливу			26,52						

Це свідчить про неоднозначність поглядів в суспільстві щодо формування воєнного потенціалу держави сьогодні, тобто статистика має значні розбіжності з експертними оцінками. Загальні оцінки розбіжностей показують, що середня похибка оцінювання впливів факторів та коефіцієнтів важливості складових обороноздатності буде в межах 20–25 %. Таку похибку необхідно враховувати під час формування програм та планів розвитку ЗС України та їх воєнно-економічного обґрунтування.

На рис. 2 наведені розраховані обома методами показники важливості основних складових обороноздатності держави. Отримані розрахунки підтвердили, що найбільш впливовими є економічний та воєнний потенціал держави.

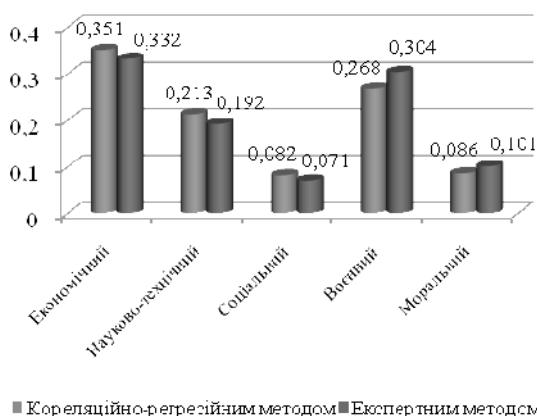

Рис. 2. Розраховані показники важливості основних складових обороноздатності держави

Визначеність підходів до методологічного обґрунтування необхідного (можливого) рівня обороноздатності держави та сформованість методологічних основ воєнно-економічного обґрунтування програм та планів розвитку ЗС України на середньо та довгострокову перспективу дозволить підвищити ефективність планування розвитку та розвиток ЗС України взагалі. Визначеність в поглядах щодо зазначених методологічних основ в Україні сьогодні є необхідністю та запорукою подальшого ефективного розвитку, як ЗС України,

так і держави в цілому, бо будь-яка держава не здатна постійно збільшувати рівень обороноздатності, тому як це викликає потребу у витрачання значної кількості ресурсів, які могли бути задіяні для розвитку інших державних галузей. Максимально можливий рівень обороноздатності держави визначається її воєнним потенціалом. Повна реалізація ВП необхідна тільки у стані загрози втрати країною державності із-за воєнних загроз інших країн.

Треба розуміти, що під час зростання економічного, науково-технічного, соціального та морального потенціалів як похідна від них буде збільшуватися й воєнний потенціал, який є джерелом підвищення рівня обороноздатності країни.

Рівень обороноздатності країни характеризується рівнем розвитку збройних сил, їх чисельністю, організаційною структурою, технічним оснащенням, ступеню боєготовності та боездатності. Основним показником є ступень боєготовності ЗС, який розкриває в собі ефективність витрачених державою матеріальних та фінансових ресурсів. Це найважливіший показник бойової майстерності військ у мирний час та головна умова перемоги на війні.

Висновки

У статті сформовані основні методологічні аспекти досліджень обороноздатності держави, а також визначені головні пріоритети її зміцнення. Головна увага матеріалу статті акцентована на дослідженнях питань воєнно-економічного забезпечення обороноздатності держави, визначена роль воєнного та економічного потенціалу держави в загальному показнику оцінювання її обороноздатності, а також розкрито взаємозв'язок цих потенціалів між собою та з іншими потенціалами країни.

Подальшими дослідженнями за визначеним в статті напрямком є формування методологічних основ воєнно-економічних досліджень питань забезпечення необхідного рівня обороноздатності країни та побудова математичних моделей його розрахунку на основі оцінок стану його складових.

Список літератури

1. Три роки АТО. Висновки та перспектив станом на 14.04.2017 року / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://espresso.tv/.../2017/.../try_roky_ato_yak_pochynalosya.
2. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки – 24.10.2016 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/.../2107122-gibridna-vijna-rosii-p>.
3. Пасічко В. Обороздатність держави теоретичні основи системного дослідження [Текст] / В. Пасічко // Політичний менеджмент. – К., 2008. – № 2. – С. 136-142.
4. Романченко І.С. Теорія відверненого збитку: моногр. / І.С. Романченко, В.О. Шуєнкін, В.М. Можаровський // Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України. – Львів: Національна академія Сухопутних військ України, 2017. – 244 с.
5. Аналіз та оцінка фінансового забезпечення Збройних Сил України в період ведення гібридної війни (2014–2016 рр.) [Текст] / О.М. Семененко, О.Г. Водчиць, В.Л. Іванов, Р.О. Пекуляк // Зб. наук. пр. Наука і техніка ПС ЗС України. – К., 2016. – № 3 (28). – С. 182-192.

6. Романченко І.С. Моделювання систем матеріально-технічного забезпечення: моногр.: Центральний науково-дослідний інститут України. / І.С. Романченко, О.І. Хазанович, С.С. Трегубенко. – Львів: Національна академія Сухопутних військ, 2015. – 155 с.
7. Романченко І.С. Теоритичні основи аналізу, моделювання та синтезу системи матеріально-технічного забезпечення як просторово-розподіленої системи: моногр. / І.С. Романченко, В.О. Шуєнкін, О.І. Хазанович, І.Ю. Марко // Центральний науково-дослідний інститут України. – Львів: Національна академія Сухопутних військ, 2013. – 220 с.
8. Щодо оцінювання ефективності виконання Державних програм розвитку (реформування) Збройних Сил України за період 2006–2013 роки: звіт про виконання оперативного завдання / В.П. Дідиченко, О.М. Семененко та ін. – К.: ЦНДІ ЗС України, 2015. – 52 с.
9. Щодо оцінювання ефективності виконання бюджетних програм Міністерства оборони України за 2006-2014 роки [Текст] / В. П. Дідиченко, О. М. Семененко та ін. // Звіт про виконання оперативного завдання. – К.: ЦНДІ ЗС України., 2015. – 67 с.
10. Методичний підхід до розподілу оборонного бюджету України між складовими сил оборони з урахуванням ступеня їх залучення до виконання завдань оборони / О.М. Семененко, О.Г. Водчиць, С.Л. Вінник, В.В. Борбенчук // Зб. наук. пр. ЦНДІ ЗС України. – К., 2016. – № 4 (78). – С. 266-278.
11. Семененко О. Методичний підхід до оцінювання стану воєнно-економічної безпеки / О. М. Семененко, Г. М. Потапов, І.В. Чекед // Зб. наук. пр. ЦНДІ ЗС України. – К., 2012. – № 3 (48). – С. 152-161.
12. Основні воєнно-економічні аспекти комплексного планування розвитку Збройних Сил України / О.М. Семененко, Ю.Б. Добровольський, А.Є. Єфименко, С.А. Паюк // Зб. наук. пр. Військової академії м. Одеса. – Одеса, 2016. – № 1 (5). – С. 122-131.
13. Динаміка ВВП України. Прогноз номінального та реального ВВП. (2016-2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
14. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2017 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 2016 р. № 399 зі змінами внесеними Постановою Кабінету Міністрів № 385 від 31.05.2017 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/399-2016-11>.

References

1. (2017), “Try roky ATO. Vysnovky ta perspektyvy stanom na 14.04.2017 roku” [Three years ATO. Conclusions and prospects as at 14.04.2017], https://espreso.tv/.../2017/.../try_roky_ato_yak_pochynalosya.
2. (2016), “Hibrydna viina Rosii proty Ukrainy: uroky ta vysnovky – 24.10.2016” [Russian hybrid war against Ukraine: lessons and conclusions – 10/24/2016], <https://www.ukrinform.ua/.../2107122-gibridna-vijna-rosii-p>.
3. Pasichko, V. (2008), “Oboronozdatnist derzhavy teoretychni osnovy systemnoho doslidzhennia” [Defense capabilities of the theoretical basis of system research], *Political management*, No. 2, pp. 136-142.
4. Romanchenko, I.S., Shuienkin, V.O. and Mozharovskyi, VM. (2017), “Teoriia vidvernenoho zbytku” [Thorium is preventable damage], National Academy of Land Forces of Ukraine, Lviv, 244 p.
5. Semenenko, O.M., Vodchyts, O.H., Ivanov, V.L. and Pekuliak, R.O. (2016), “Analiz ta otsinka finansovoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy v period vedennia hibridnoi viiny (2014–2016 rr.)” [Analysis and evaluation of the financial support of the Armed Forces of Ukraine during the period of the Hibiscus War (2014–2016)], *Science and Technology of the Air Forces of Ukraine*, No. 3 (28). – pp. 182-192.
6. Romanchenko, I.S., Khazanovych, O.I. and Trehubenko, S.S. (2015), “Modeliuvannia system materia-lno-tekhnichnoho zabezpechennia” [Simulation of material-technical support systems] Lviv, National Academy of Land Forces of Ukraine, 155 p.
7. Romanchenko, I.S., Shuienkin, V.O., Khazanovych, O.I. and Marko, I.Yu. (2013), “Teorytychni osnovy analizu, modeliuvannia ta syntezy systemy materialno-tekhnichnoho zabezpechennia yak prostоровo-rozpodilenoї systemy” [Theoretical bases of analysis, modeling and synthesis of logistics system as a spatially-distributed system], National Academy of Land Forces of Ukraine, Lviv, 220 p.
8. Didichenko V. and Semenenko O. (2015), “Shchodo otsiniuvannia efektyvnosti vykonannia biudzhetykh prohram Ministerstva oborony Ukrainy za 2006–2014 roky” [On evaluation of the effectiveness of the implementation of the State Programs of Development (Reform) of the Armed Forces of Ukraine for the period of 2006–2013], Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kiev, 52 p.
9. Didichenko V. and Semenenko O. (2015), “Shchodo otsiniuvannia efektyvnosti vykonannia biudzhetykh prohram Ministerstva oborony Ukrainy za 2006–2014 roky” [On the evaluation of the effectiveness of the implementation of the budget programs of the Ministry of Defense of Ukraine for 2006–2014], Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kiev, 67 p.
10. Semenenko, O. (2016), “Metodychnyi pidkhid do rozpodilu oboronnoho biudzhetu Ukrainy mizh skladovymy syl oborony z urakhuvanniam stupenia yikh zaluchennia do vykonannia zavdan oborony” [Methodical approach to the distribution of the defense budget of Ukraine between the components of the defense forces, taking into account the degree of their involvement in the performance of defense tasks], *Collection of scientific works of the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine*, No. 4 (78), pp. 266-278.

11. Semenenko, O.M., Potapov, H.M. and Cheked, I.V. (2012), "Metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia stanu voienno-ekonomichnoi bezpeky" [Methodical Approach to Assessing the Status of Military-Economic Security], *Collection of scientific works of the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine*, No. 3 (48), pp. 152-161.

12. Semenenko, O., Dobrovolskyi, Yu., Yefymenko and Paiuk, A (2016), Osnovni voienno-ekonomichni aspekty kompleksnoho planuvannia rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy [Major military-economic aspects of integrated planning of the development of the Armed Forces of Ukraine], *Collection of scientific works of Military Akadnmiy*, Odessa, No. 1 (5), pp. 122 – 131.

13. "Dynamika VVP Ukrainy. Prohnoz nominalnoho ta realnoho VVP" [Dynamics of GDP of Ukraine. Forecast of nominal and real GDP], available at: <https://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.

14. Kabinetu Ministriv (2017), "Pro skhvalennia Prohnozu ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2017 rik. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 lypnia 2016 r. № 399 zi zminamy vnesenyi Postanovoiu Kabinetu Ministriv № 385 vid 31.05.2017" [On Approval of the Forecast of Economic and Social Development of Ukraine for 2017. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 1, 2016 No. 399 as amended by the Resolution of the Cabinet of Ministers No. 385 dated 31.05.2017], available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/399-2016-11>.

Надійшла до редколегії 15.05.2017

Схвалена до друку 20.07.2017

Відомості про авторів

Семененко Олег Михайлович

кандидат технічних наук
старший науковий співробітник,
докторант Центрального науково-дослідного інституту
Збройних Сил України,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6477-3414>
e-mail: aosemenenko@ukr.net

Бойко Руслан Васильович

кандидат технічних наук старший науковий
співробітник, провідний науковий співробітник
Національного університету оборони України
ім. І. Черняхівського,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7240-4299>
e-mail: boyko1975@ukr.net

Водчиць Олександр Григорович

кандидат технічних наук доцент,
начальник кафедри Національного
авіаційного університету,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3294-7632>
e-mail: AVG64avg@gmail.com

Добровольський Юзеф Броніславович

кандидат технічних наук доцент,
заступник начальника військової кафедри
Національного авіаційного університету,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1077-1402>
e-mail: uzefd1973@gmail.com

Бердочник Дмитро Вадимович

начальник технічно-експлуатаційної частини ланки
інженерно-авіаційної служби авіаційної ескадрильї
військової частини А 4104,
Чугув, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3454-5469>
e-mail: d.berdo4nik@gmail.com

Information about the authors:

Semenenko Oleg

Candidate of Technical Science
Senior Research
Doctoral Student of Central Research Institute
of the Armed Forces of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6477-3414>
e-mail: aosemenenko@ukr.net

Boiko Ruslan

Candidate of Technical Science Senior Research
Leading Researcher
of National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovsky,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7240-4299>
e-mail: boyko1975@ukr.net

Vodchyts Oleksandr

Candidate of Technical Sciences Associate Professor
Head of the Department
of National Aviation University,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3294-7632>
e-mail: AVG64avg@gmail.com

Dobrovolsky Yuzef

Candidate of Technical Sciences Associate Professor
Deputy Chief of Staff Department
of National Aviation University,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1077-1402>
e-mail: uzefd1973@gmail.com

Berdochnik Dmytro

Chief of the technical and operational part of the unit
engineering aviation squadron service
military unit A 4104,
Chuguev, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3454-5469>
e-mail: d.berdo4nik@gmail.com

Ярошенко Анна Вадимівна
 викладач кафедри
 Харківського національного
 університету Повітряних Сил ім. І. Кожедуба,
 Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6475-9305>
 e-mail: sakuretkka27@gmail.com

Yaroschenko Anna
 Lecturer of Department
 of Ivan Kozhedub Kharkiv National
 Air Force University,
 Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6475-9305>
 e-mail: sakuretkka27@gmail.com

ОСНОВНЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБОРОНОСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВА: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

О.М. Семененко, Р.В. Бойко, О.Г. Водчиць, Ю.Б. Добровольський, Д.В. Бердочник, А.В. Ярошенко

В статье авторами раскрыты основные методологические аспекты военно-экономического обеспечения обороноспособности государства, в рамках теоретических основ ее формирования и практических оценок уровней достаточности ее составляющих по показателям воздействия факторов присущих каждой составляющей. Изучение и анализ состояния вопроса относительно понимания термина обороноспособность государства показывает наличие несколько разных взглядов относительно его толкования. С одной стороны эти взгляды связаны с наработками советских ученых, с другой есть попытки трансформации его к современным реалиям. Сегодня, некоторые авторы термин обороноспособность трактуют как сочетание двух составляющих: оборонного потенциала государства и внешнеполитического потенциала государства. Современные условия развития Украины достаточно четко позволяют расставить акценты на более важных вопросах процесса обеспечения необходимого уровня обороноспособности страны. Ситуация, сложившаяся в стране показывает, что военно-экономические составляющие обороноспособности являются одними из ключевых элементов ее формирования. Проведенные авторами исследования позволили определить основные методологические аспекты обеспечения обороноспособности для любой страны, и показывают, что обороноспособность государства основывается на нескольких составляющих, основными из которых являются ее военный и экономический потенциал. А так называемый внешнеполитический потенциал является фактором, который тем или иным образом влияет на уровень обороноспособности. Основное внимание статьи сосредоточено на военно-экономическом направлении исследований как одном из основных. Проведены практические расчеты с помощью метода корреляционно-регрессионного анализа и экспертных методов показывают важность каждой составляющей в общем уровне обороноспособности страны, а также степени влияния тех или иных факторов на них. В статье определены основные аспекты обеспечения обороноспособности государства, которые должны стать основой построения методологии формирования обороноспособности страны. Полученные результаты могут быть полезными для ученых и специалистов системы стратегического планирования развития составляющих сил обороны с целью выбора наиболее рациональных путей их развития и формирования приоритетов обеспечения обороноспособности страны.

Ключевые слова: обороноспособность государства, военно-экономическое обеспечение обороноспособности, составляющие сил обороны, военный потенциал, экономический потенциал, научно-технический потенциал, социальный потенциал, моральный потенциал.

MAIN METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE MILITARY-ECONOMIC DEFENSE OF THE STATE: THEORY AND PRACTICE

O. Semenenko, R. Boyko, O. Vodchyts, Y. Dobrovolsky, D. Berdochnik, A. Yaroshenko

In the article, the authors disclose the main methodological aspects of the military-economic support of the state's defense capability, within the theoretical framework of its formation and practical assessments of the levels of its components in terms of the impact factors of each component. The study and analysis of the state of the issue regarding the understanding of the term state defense shows the existence of several different views on its interpretation. On the one hand, these views are connected with the achievements of Soviet scientists, on the other, there are attempts to transform it into modern realities. Today, some authors interpret the term defensive capability as a combination of two components: the defense potential of the state and the state's foreign policy potential. The current conditions for the development of Ukraine quite clearly allow us to place emphasis on more important issues of the process of ensuring the necessary level of the country's defense capability. The situation that has developed in the country shows that the military-economic components of defensive capacity are one of the key elements of its formation. The research conducted by the authors made it possible to determine the main methodological aspects of ensuring the defense capability for any country, and show that the state's defense capacity is based on several components, the main of which are its military and economic potential. And the so-called foreign policy potential is a factor that in one way or another affects the level of defense capability. The main focus of the article is on the military-economic direction of research as one of the main. Practical calculations with the help of correlation-regression analysis and expert methods show the importance of each component in the overall level of the country's defense capability, as well as the degree of influence of these or other factors on them. The article defines the main aspects of ensuring the defense capability of the state, which should become the basis for building the methodology for the formation of the country's defense capability. The obtained results can be useful for scientists and specialists of the strategic planning system for the development of the components of the defense forces in order to choose the most rational ways of their development and formulate the priorities for ensuring the country's defense capability.

Keywords: defense capability of the state, military and economic support of defensive capabilities, components of defense forces, military potential, economic potential, scientific and technical potential, social potential, moral potential.